

شناسایی و اولویت بندی اهداف جامعه شناختی در نظام برنامه درسی آموزش عالی ایران

محمود علیدادی تلخستانی^۱

چکیده

این تحقیق، با هدف تجزیه و تحلیل و رتبه بندی اهداف جامعه شناختی در نظام برنامه درسی آموزش عالی ایران صورت گرفته است. از نظر دسته بندی تحقیقات، برحسب هدف یک تحقیق کاربردی و لحاظ شیوه گردآوری داده‌ها، توصیفی- غیرآزمایشی است که در میان انواع روش‌های تحقیق توصیفی، در زمره مطالعه موردی جای می‌گیرد. جامعه آماری این تحقیق برای پرسشنامه شامل ۵ نفر از خبرگان آموزش عالی استان مازندران می‌شود که پرسشنامه خبرگان در میان آن‌ها توزیع گردید. بر اساس مطالعات انجام گرفته، معیارهای اصلی این تحقیق، انطباق فرهنگی یا تطابق اجتماعی، بازسازی اجتماعی و تربیت شهروند مردم سالار را در برمی‌گیرد که هر کدام به نوبه خود، زیرمعیارهایی متفاوتی دارند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از رویکرد ANP-DEMATEL صورت گرفته است. از رهگذر نتایج این تحقیق چنین استنباط و استنتاج گردید که: معیار "انتقال فرهنگی یا تطابق اجتماعی" با وزن نهائی ۰,۵۵۱ در اولویت اول میان همه معیارها و همچنین زیرمعیار "رشد تفکر خلاق" با وزن نهایی ۰,۶۷۴ در اولویت اول میان همه زیرمعیارها و تربیت شهروند مردم سالار نیز بیشترین تأثیرگذاری را در میان تمام معیارها داشته است، ضمن آن‌که زیر معیار «بازسازی اجتماعی همزمان» بیشترین تأثیر پذیری و تعامل را با سایر زیرمعیارها را دارد.

واژگان کلیدی: برنامه ریزی درسی، جامعه شناختی، آموزش عالی، هدف

مقدمه

افراد را فراهم می‌آورد. در این بین نظام برنامه درسی را می‌توان به عنوان اساس و خمیرمایه آموزش تصور نمود. اگر این مقوله ساز و کار درستی نداشته باشد و برنامه ریزی و هدایتی معقولانه نشود، بالطبع آموزش اثربخشی مفید خود را از دست می‌دهد. از طرف دیگر بدین نکته ضروری است که با گسترش دانش و فناوری و پیشرفت جوامع انسانی و پیامدهای ناشی از تغییرات و تحولات آن، مسائل و نیازهای تازه‌ای را مطرح می‌سازد که ضرورت مطالعات و پژوهش‌های جامعه‌شناختی را در این زمینه اجتناب‌ناپذیر می‌سازد (احمدزاده، ۱۳۹۸: ۶).

آموزش عالی، همچون سایر نظام‌های اجتماعی، پیچیدگی‌ها و مسائل عدیده خاص خودش را دارد. در واقع آموزش عالی، بخش مهم و حائز اهمیت است که دارای حوزه اثرگذاری بسیار وسیعی بر سایر بخش‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه است. این نظام با تربیت تخصصی افراد، مدیران و رهبران جامعه و رشد توانایی‌ها، نبوغ و پتانسیل فکری انسان، در توسعه مرزهای دانش بشری، نقش چشمگیری ایفا می‌نماید. (نورآبادی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۰۲). بدیهی است که آموزش عالی، یکی از زیرساخت‌های نظام آموزشی هر کشور است که وظیفه و رسالت خطیر آن، تربیت نیروی متخصص در حوزه‌های مختلف، پژوهش و ارائه خدمات تخصصی در حوزه‌های متنوع دانش و فناوری جامعه است. در یک تعریف کلی می‌توانیم بگوییم که آموزش عالی عبارت است از آموزش فراتر از سطح مدرسه، که در دانشگاه‌ها، دانشکده‌ها و سایر مؤسسات مرتبط با آن صورت می‌گیرد. (کیایی جمالی و همکاران، ۱۳۹۷: ۴۳). آموزش عالی، به عنوان یک حوزه تخصصی، نظام‌ها و قلمروهای متعددی از جمله: حوزه‌های

موضوع «آموزش» در هر کشور، همان‌گونه که علمای بزرگ تعلیم و تربیت معتقدند، به دو عامل «یادگیرنده» و «جامعه» که بر روی یکدیگر تاثیر متقابل دارند بستگی دارد. هر دو عامل از نظر اهمیت یکسان هستند و همیشه و در همه موقعیت‌های یادگیری حضور دارند. در واقع، بدون توجه کامل به ویژگی‌ها، رغبت‌ها و نیازهای آموزشی یادگیرندگان و جامعه، برنامه‌ریزی و اجرای یک طرح تربیتی بی‌عیب و نقص امکان پذیر نیست. بنابراین در صورتی که نظام آموزش عالی بخواهد نقش خود را به عنوان عامل توسعه و تغییر اجتماعی به صورت معقول ایفا کند باید بر برنامه‌هایی تاکید کند که یادگیرندگان را برای فعالیت‌های اجتماعی و کسب معرفت و مهارت-های لازم برای حضور در جامعه و زندگی آماده می‌کنند. در این مسیر، آنچه که برای تولید و آفرینش دانستنی‌های جدید مورد نیاز است، آگاهی‌های اجتماعی و درک عملی مبانی جامعه‌شناختی در برنامه ریزی درسی است (ولی‌اللهی و سلیمی، ۱۳۹۶: ۱۳). نکته حائز اهمیت آن است که مدیریت توسعه در عصر حاضر، بیشتر از سرمایه اقتصادی، فیزیکی و انسانی، نیازمند سرمایه اجتماعی است و بدون این سرمایه، استفاده از دیگر سرمایه‌ها به طور بهینه انجام نمی‌گردد و پیمودن راه‌های توسعه و تکامل فرهنگی و اقتصادی ناهموار و دشوار گردد. از این رو، صاحب‌نظران معتقدند که سازمان‌های آموزشی یکی از نهادهای تأثیرگذار در شکل‌گیری سرمایه اجتماعی از طریق برنامه‌های درسی هستند (سلیمی و ذوالفقاری، ۱۳۹۷: ۳). در واقع تعلیم و تربیت با شناخت و کشف استعدادها، علایق و نیازهای فرد و پرورش آنها و حرکت در راستای رشد همه جانبه، زمینه زیست موفق و کارآمد

پیشینه تحقیق:

۱- سلیمی و ذوالفقاری (۱۳۹۷)، در پژوهشی دریافتند که آموزش عالی با چالش‌های عدیده‌ای روبرو است که از جمله آنها می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: عدم شناسایی نیازهای واقعی دانشجوی و جامعه و بازنگری برنامه درسی متناسب با تحول در این نیازها، پیش بینی نکردن امکان انعطاف در برنامه درسی، عدم پذیرش تغییر در فلسفه و مفاهیم زیربنایی آموزش در آموزش عالی، عدم بهره‌گیری از متخصصان حوزه برنامه درسی برای تدوین برنامه‌ها، استفاده نکردن از برنامه درسی دانشگاه‌های معتبر جهان متناسب با شرایط و نیازهای کشور، تمایل به تمرکزگرایی در تدوین برنامه‌های درسی، وجود برخی مشکلات در کمیته‌های برنامه ریزی درسی درون وزارتخانه و دانشگاه‌ها و عدم وجود ارتباط درونی میان برنامه درسی آموزش عالی و مقاطع قبل از آن است. در این مطالعه، میان دیدگاه‌های اعضای هیات علمی درباره این چالش‌ها بر حسب متغیرهای جنس، تحصیلات، مرتبه علمی، نوع دانشگاه و سابقه تدریس و مدیریت، تفاوتی وجود نداشت و آنان در مورد وجود چالش‌های مذکور اتفاق نظر داشتند. ۲- کیایی جمالی و همکاران (۱۳۹۷)، در تحقیقاتی با روش پژوهش کیفی از نوع تاریخی، تلاش کردند تا با بهره‌گیری از منابع و مستندات در دسترس و مصاحبه با خبرگان حوزه برنامه درسی و حوزه آموزش عالی سیر تحول برنامه‌های درسی را در پنج بعد مختلف یعنی به مثابه فرآیند، به مثابه نظام، به مثابه رشته تحصیلی، به مثابه حرفه و به مثابه دانش در دوره‌های عمل‌گرایی، مذهبی- فرهنگی، تمرکزگرایی، تمرکززدایی، اسلامی سازی، تحول در علوم انسانی با دیدگاهی تحلیلی

پژوهش، آموزش، مشاوره، ارزیابی، برنامه‌های درسی و غیره را شامل می‌شود. برنامه‌های درسی در آموزش عالی یکی از نظام‌هایی است که نقش اساسی در متحول شدن آموزش عالی و جامعه دارد. زیرا آموزش عالی از طریق برنامه‌های درسی مصوب خود تلاش می‌کند که به اهداف مطلوب خود دست یابد. یکی از عناصر مهم و عوامل تأثیر گذار در تعیین میزان موفقیت و شکست نظام‌های آموزش عالی، برنامه‌های درسی در مؤسسات آموزش عالی محسوب می‌شوند. اما متأسفانه به رغم اهمیت و حساسیت این موضوع، توجه کافی به آنها نمی‌شود. (تیچلر، ۲۰۱۵: ۸۶۴).

همچنین دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی از ارزشمندترین سازوکارهایی هستند که جوامع برای پیشرفت و توسعه در اختیار دارند. آنها از یک سو، حافظ و انتقال دهنده میراث فرهنگی و ارزش‌های حاکم بر جامعه هستند و از سوی دیگر، پاسخگوی نیازهای اجتماعی، برای اشاعه و توسعه دانش و فناوری به محسوب می‌شوند. آموزش عالی بخش عمده‌ای از تغذیه فرهنگی جامعه را برعهده دارد. بر این اساس، دانشگاه‌ها در اغلب تغییرات و تحولاتی که در جوامع روی می‌دهد، نقش عمده‌ای ایفا می‌کنند (منافی شرف آباد و زمانی، ۱۳۹۲: ۱۰۳). از این رو نگارنده با توجه به اهمیت نظام برنامه درسی در موفقیت سیستم آموزش عالی در ایران و تأثیرگذاری آن بر دیگر مؤلفه‌های اجتماعی، در این مقاله به شناسایی و اولویت‌بندی مبانی جامعه‌شناختی در نظام برنامه‌ریزی درسی آموزش عالی ایران پرداخته است.

تحت تاثیر مبانی روان شناختی، مبانی جامعه شناختی و مبانی فلسفی قرار می‌گیرد. ۴- ولی الهی و سلیمی (۱۳۹۶)، در مقاله‌ای به بررسی رویکردهای مختلف برنامه ریزی آموزشی مرتبط با یادگیری فراگیر پرداختند. ایشان دریافتند که مبانی جامعه شناختی اهمیت‌های فراوانی دارد و می‌تواند در جهات، مختلف به برنامه ریزان درسی و آموزشی کمک نماید تا به نتیجه مطلوب دست یابند. ۵- عجم و همکاران (۱۳۹۶)، در مطالعه‌ای برای ارائه الگوی طراحی برنامه درسی آموزش ترکیبی از روش پژوهش داده بنیاد استفاده نمودند و پس از تبیین مبانی نظری و دیدگاه صاحب نظران درباره طراحی برنامه درسی آموزش ترکیبی، مفاهیم و مولفه‌های اساسی برنامه درسی را شناسایی و بررسی نمودند. آنها دریافتند که برنامه درسی آموزش ترکیبی، به عنوان پایه‌ای برای گسترش مباحث در کلاس درس، باعث افزایش میزان مشارکت افراد می‌شود. بنابراین با توجه به مزایا و ویژگی‌های مثبت آموزش ترکیبی، توصیه می‌گردد که مسئولان و متصدیان نظام آموزش عالی کشور، این روش را در برنامه ریزی‌های خود لحاظ نمایند. ۶- کلیر- هریس و گلدمن (۲۰۱۷) به بررسی برخی از مفاهیم جامعه شناختی برای طراحی برنامه درسی بلوغ تحصیلی / جنسیت پرداختند و عنوان کردند زمینه‌های جامعه شناختی، عوامل کلیدی در آموزش و پرورش و تحصیل هستند. بنابراین زمینه‌های معاصر جهان بینی مانند حقوق بشر، سلامت عمومی، جمعیت‌شناسی و عوامل اجتماعی شامل بلوغ زودرس و رویکرد توسعه‌گرایانه و دستیابی به فناوری‌های نوین جلب توجه حرفه‌ای از سوی مقامات آموزشی برای کودکان و نوجوانان را از جمله موضوعات مهم در برنامه ریزی درسی عنوان کردند. محقق در این تحقیق، اهداف جامعه

نشان بدهند. حوزه پژوهش آنان شامل همه متون، پژوهش‌های انجام شده و اسناد مربوط به برنامه‌های درسی و نتایج حاصل از مصاحبه با خبرگان کلیدی حوزه آموزش عالی و حوزه برنامه درسی بود. ابزار مورد استفاده برای جمع‌آوری اطلاعات و استخراج بندها مرتبط با موضوع پژوهش، فیش‌های تحقیق بودند که همه آنها به وسیله محقق ساخته شدند. آنگاه داده‌های گردآوری شده از طریق تحلیل محتوای کیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج تحقیق نشان داد که برنامه درسی در نظام آموزش عالی تاکنون جهت‌گیری‌های متفاوتی را پشت سر گذاشته بود. تجربه‌ای که از دوره‌ها برنامه ریزی درسی دانشگاهی قبل و بعد از انقلاب اسلامی حاصل شد، گذار از نظام برنامه ریزی درسی نسبتاً مستقل در دوره قبل از انقلاب به نظام متمرکز افراطی بعد از انقلاب بود. ۳- حمزه‌لو و حبیبی فخر در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که هر یک از مبانی سه‌گانه فلسفی، جامعه شناختی و روانشناختی در برنامه درسی همچون فیلتر عمل می‌کنند. اصول تعلیم و تربیت با توجه به فلسفه اجتماعی جامعه عبارتند از: احترام به افراد براساس فضایل اخلاقی آنها، عدالت و مراعات اصول آن در مناسبات اجتماعی، اتخاذ رویه عقلانی در زندگی، تعاون و همکاری، مسئولیت اجتماعی، اصل مشاوره در حل و فصل امور. اهداف و محتوای برنامه‌های درسی باید با توجه به میزان رشد ذهنی یادگیرندگان، مدت زمان لازم برای یادگیری و نیز با توجه به توانایی‌ها و محدودیت‌های افراد انسانی، متناسب با تفاوت‌های فردی و ... استخراج و تدوین شوند. از این رو روانشناسی خصوصاً در انشعابات رشد، یادگیری و تربیتی یکی از مبانی مهم برنامه ریزی درسی است. بنابراین انتخاب اهداف آموزشی،

۲. روابط درونی بین معیارهای مرتبط با اهداف جامعه شناختی در نظام برنامه ریزی درسی آموزش عالی ایران چگونه است؟

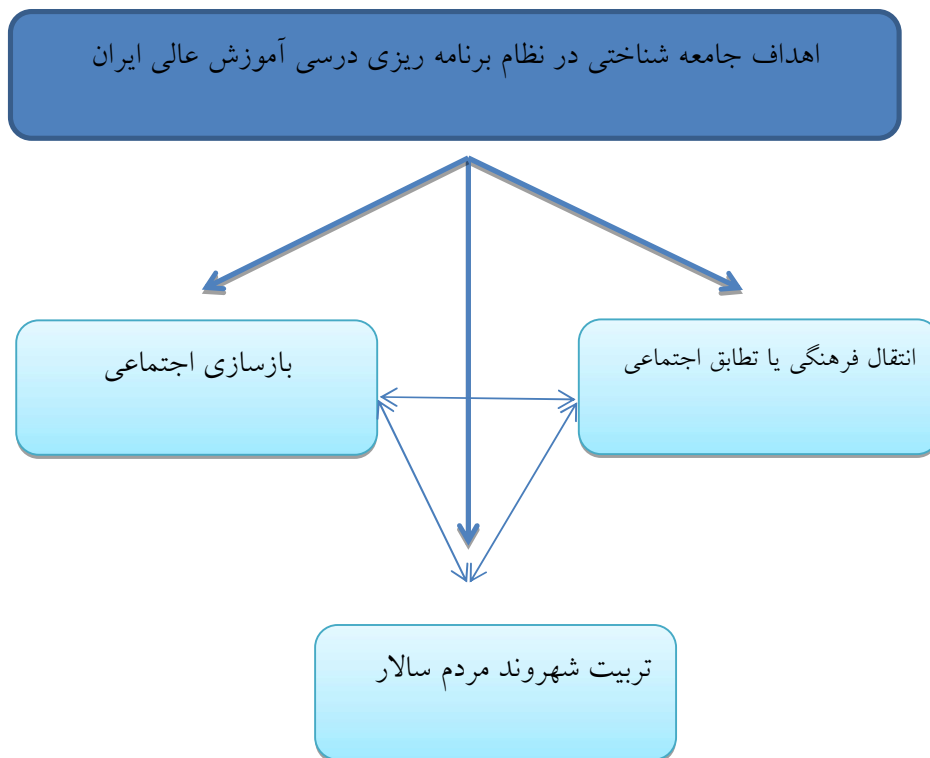
۳. اولویت بندی معیارهای مرتبط با اهداف جامعه شناختی در نظام برنامه ریزی درسی آموزش عالی ایران بر چه مبنایی صورت می-گیرد؟

۴. اولویت بندی زیر معیارهای مرتبط با اهداف جامعه شناختی در نظام برنامه ریزی درسی آموزش عالی ایران چگونه است؟

شناختی در نظام برنامه ریزی درسی آموزش عالی ایران را بر اساس تحقیق میلر (۱۳۹۶) و ولی اللهی و سلیمی (۱۳۹۶) مورد بررسی قرار داده است. بنابراین معیارهای این تحقیق، شامل سه معیار انتقال فرهنگی یا تطابق اجتماعی، بازسازی اجتماعی و تربیت شهروند مردم سالار هستند.

پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به سؤالات زیر است:

۱. معیار و زیرمعیارهای مرتبط با اهداف جامعه شناختی در نظام برنامه ریزی درسی آموزش عالی ایران کدامند؟

شکل ۱- مدل مفهومی تحقیق، منبع. (میلر، ۱۳۹۶ و ولی اللهی و سلیمی، ۱۳۹۶: ۱۵)

های اسنادی (کتابخانه ای)، مشاهده (مطالعات میدانی) و مستندسازی است. در بخش تحلیل، از تکنیک تلفیقی DELPHI-ANP-DEMATEL برای ارزیابی استفاده شده است. در این راستا،

روش تحقیق:

پژوهش حاضر بر حسب نوع روش، توصیفی- تحلیلی و از لحاظ نوع هدف، کاربردی است. روش گردآوری اطلاعات مبتنی بر روش-

(توزکایا و همکاران، ۱، ۲۰۰۸: ۳۱۳۹). همچنین برای بررسی روابط درونی از تکنیک دیمتل استفاده شده است. در این تحقیق، تکنیک دیمتل به‌عنوان زیر سیستمی از سیستم بزرگتری چون ANP برای تعیین جهت روابط درونی میان معیارها است. مراحل تکنیک دیمتل، شامل تشکیل ماتریس ارتباط مستقیم (M)، نرمال کردن ماتریس ارتباط مستقیم، محاسبه ماتریس ارتباط کامل و ایجاد نمودار علی می‌شود. (سرافرازی و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۸). روایی پرسشنامه تحقیق نیز با استفاده از تکنیک دلفی و پایایی آن با محاسبه نرخ ناسازگاری محاسبه شد.

نخست یک مدل سه سطحی از اهداف، معیارها، زیر معیارها ارائه گردید. گفتنی است که برای جهت تعیین معیارها و زیر معیارهای موجود در مدل، از مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای استفاده شده است. بر این اساس با مرور عمیق مطالعات پیشین، معیارها و زیرمعیارهای جدول ۱ استخراج گردید، همچنین دو زیرمعیار تلقین ارزش‌ها و نقش‌های مورد اهمیت در جامعه و انتقال دانش‌ها، ارزش‌ها و انتظارات با نظر خبرگان به دلیل همپوشانی با سایر زیرمعیارها حذف گردیدند.

آن‌گاه برای انجام مقایسات زوجی و تعیین وابستگی‌های بین معیارها و زیرمعیارها، پرسشنامه‌های طراحی شده میان افراد خبره آموزش علی‌مازندان توزیع شد. از آنجا که تعداد خبرگان به‌عنوان مصاحبه‌شونده نباید زیاد باشد در مجموع تعداد ۵ الی ۱۵ نفر را پیشنهاد می‌کنند (سرافرازی و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۱). در نتیجه فقط تعداد ۵ نفر از خبرگان آموزش عالی‌مازندان به‌عنوان نمونه مورد بررسی استفاده شده‌اند. در ادامه جهت تحلیل داده‌ها (اطلاعات به دست آمده از پرسش‌نامه‌ها) و اولویت‌بندی معیارها و زیرمعیارها، از نرم‌افزار Super Decisions استفاده شده است.

برای دریافت پاسخ به این هدف که چه زیرمعیارهایی مرتبط با اهداف جامعه شناختی نظام آموزش عالی ایران بر اساس نظر خبرگان وجود دارد از روش ANP-DEMATEL استفاده شده است. فرآیند تحلیل شبکه‌ای، چارچوبی اجرایی را برای تحلیل‌های عمومی و همکاری در تصمیم‌گیری‌ها ارائه می‌نماید.

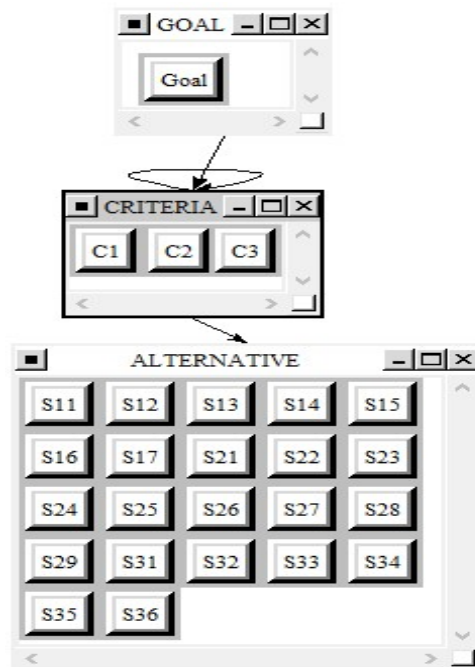
جدول ۱- معیارها و زیرمعیارهای تحقیق

منبع	زیرمعیار	معیار
سلیمی و ذوالفقاری(۱۳۹۷)؛ حمزه لو و حبیبی فخر (۱۳۹۷)؛ کلباسی (۱۳۸۹)؛ امینی (۱۳۹۱)	حفظ ارزش های ملی و دینی	انتقال فرهنگی با تطابق اجتماعی
سلیمی و ذوالفقاری(۱۳۹۷)؛ زاد عبدالله و عزیزی (۱۳۹۴)؛ امینی (۱۳۹۱)	حفظ سنت، فرهنگ و ارزش های خود	
حمزه لو و حبیبی فخر (۱۳۹۷)؛ غفاری و همکاران (۱۳۸۷)	احترام به ارزش ها و فرهنگ های مختلف	
ولی اللهی و سلیمی (۱۳۹۶)؛ میلر (۱۳۹۶)؛ غفاری و همکاران (۱۳۸۷)	درونی سازی حقایق اجتماعی	
	انطباق با انتظارات مدرسه و جامعه	
ولی اللهی و سلیمی (۱۳۹۶)؛ میلر (۱۳۹۶)	تلقین ارزش ها و نقش های مورد اهمیت در جامعه	
	انتقال دانش ها، ارزش ها و انتظارات	
الگوپردازی دانشجویان		
زاد عبدالله و عزیزی (۱۳۹۴) و کلیر- هریس و گلدمن (۲۰۱۷)	کاربرد صحیح فناوری های در حال رشد	بازسازی اجتماعی
ولی اللهی و سلیمی (۱۳۹۶)؛ میلر (۱۳۹۶)	تجدید ساختار جامعه از طریق برنامه ریزی درسی	
	تغییر و تحول فرهنگی	
	آموزش سواد اجتماعی	
	آموزش کنش اجتماعی	
درگیر ساختن دانشجویان با مباحث و موضوعات اجتماعی		
ولی اللهی و سلیمی (۱۳۹۶)؛ میلر (۱۳۹۶)؛ غفاری و همکاران (۱۳۸۷)؛ امینی (۱۳۹۱)	توانمندسازی تجزیه و تحلیل مسائل اجتماعی	
غفاری و همکاران (۱۳۸۷)	توانمندسازی حل مسائل اجتماعی	
سلیمی و ذوالفقاری(۱۳۹۷)	حفظ جامعه به عنوان یک ملت	
غفاری و همکاران (۱۳۸۷)	آماده نمودن افراد برای تسلط بر طبیعت و بهره برداری از آن	
ولی اللهی و سلیمی (۱۳۹۶)؛ میلر (۱۳۹۶)	رشد آگاهی های مربوط به فرآیند مردم سالار	
	توانمندسازی در تحلیل ارزش ها	
سلیمی و ذوالفقاری(۱۳۹۷)	رشد مهارت های فرایند گروهی	
	رشد شخصیتی اعضای جامعه	
ولی اللهی و سلیمی (۱۳۹۶)؛ میلر (۱۳۹۶)؛ غفاری و همکاران (۱۳۸۷)	رشد تفکر انتقادی	
غفاری و همکاران (۱۳۸۷)	رشد تفکر خلاق	

یافته‌های تحقیق

زیرمعیارها با در نظر گرفتن نظر خبرگان باقی ماندند و برای مراحل بعدی تجزیه و تحلیل در نظر گرفته شدند. در مرحله دوم به تعیین وزن هر یک از معیارها و زیر معیارها نسبت به یکدیگر شده است. با توجه به ارتباط میان شاخص‌ها، مقایسات زوجی معیارها نسبت به یکدیگر بر اساس مقیاس ۹ کمیته ساعتی به وسیله متخصصان گرفته است. پس از تعیین ضریب اهمیت معیارها و شاخص‌ها نسبت به یکدیگر، ماتریس‌های مقایسات زوجی مطابق شکل ۱ در نرم افزار Super Decisions وارد می شوند.

در این مرحله، نخست با بهره‌گیری از رهنمودهای گروهی از متخصصان، معیارها و زیرمعیارهای اهداف جامعه شناختی در نظام برنامه‌ریزی درسی آموزش عالی ایران با مطالعه مبانی نظری و بررسی سوابق موضوع تعیین گردید. مدل شبکه‌ای این پژوهش مطابق شکل ۱ است که در سطح اول، هدف پژوهش و در سطح دوم بر اساس مطالعات پیشین ۳ معیار در نظر گرفته شد و در سطح سوم تعداد ۲۲ زیرمعیار انتخاب گردید از ۲۴ زیرمعیار معیارهای باقی مانده در دلفی معیارها با استفاده از تکنیک دلفی

شکل ۱- نمودار ANP اولویت شاخص‌ها در نرم افزار سوپردسیژن

در مرحله سوم، تحلیل یافته‌های حاصل از مدل به‌دست می‌آید. این محاسبات، حاصل کاربرد نرم افزار Super Decisions است.

جدول ۲- ماتریس مقایسه زوجی معیارهای اصلی پژوهش

بردار ویژه	میانگین هندسی	ترتیب شهروند مردم سالار	بازسازی اجتماعی	انتقال فرهنگی یا تطابق اجتماعی	
۰,۵۵۱	۱,۸۳۷	۳,۷۹۲	۱,۶۳۵	۱	انتقال فرهنگی یا تطابق اجتماعی
۰,۲۶۰	۰,۸۶۵	۱,۰۵۹	۱	۰,۶۱۲	بازسازی اجتماعی
۰,۱۸۹	۰,۶۲۹	۱	۰,۹۴۴	۰,۲۶۴	ترتیب شهروند مردم سالار

معیار "انتقال فرهنگی یا تطابق اجتماعی" با اولویت دوم و معیار "ترتیب شهروند مردم سالار" وزن نرمال شده ۰,۵۵۱ در اولویت اول، معیار "بازسازی اجتماعی" با وزن نرمال شده ۰,۲۶۰ در اولویت آخر قرار دارند.

شکل ۲- خروجی نرم افزار سوپر دسیژن اولویت معیارهای اصلی بر اساس هدف

C1	0.55100
C2	0.26000
C3	0.18900

(I) تشکیل می‌شود. سپس ماتریس همانی منهای ماتریس نرمال شده و ماتریس حاصل معکوس می‌شود. در نهایت ماتریس نرمال در ماتریس معکوس ضرب می‌شود و مطابق جدول ۱ ماتریس کامل بدست می‌آید.

به همین ترتیب زیرمعیارهای هر معیار نیز بر اساس نظر خبرگان رتبه‌بندی شده و وزن نسبی آن‌ها بدست می‌آید. در تکنیک دیمتل، پس از محاسبه ماتریس ارتباط مستقیم و ارتباط مستقیم نرمال برای محاسبه ماتریس ارتباط کامل ابتدا ماتریس همانی

$$T = N \times (I - N)^{-1}$$

جدول ۳- ماتریس ارتباط کامل (T)

T MATRIX	انتقال فرهنگی یا تطابق اجتماعی	بازسازی اجتماعی	ترتیب شهروند مردم سالار
انتقال فرهنگی یا تطابق اجتماعی	۰,۵۹۵	۱,۱۶۴	۰,۶۹۹
بازسازی اجتماعی	۰,۷۸۴	۰,۷۳۸	۰,۶۸۹
ترتیب شهروند مردم سالار	۰,۸۵۰	۱,۱۸۲	۰,۵۳۹

با توجه به الگوی روابط می‌توان نمودار علی را بر اساس جدول ۴ ترسیم کرد:

جدول ۴- الگوی روابط علی معیارهای اصلی

معیار	نماد معیار	D	R	D+R	D-R
انتقال فرهنگی یا تطابق اجتماعی	C1	۲,۴۵۸	۲,۲۲۹	۴,۶۸۷	۰,۲۳۰
بازسازی اجتماعی	C2	۲,۲۱۱	۳,۰۸۴	۵,۲۹۴	-۰,۸۷۳
ترتیب شهروند مردم سالار	C3	۲,۵۷۱	۱,۹۲۷	۴,۴۹۸	۰,۶۴۳

از بیشترین تعامل را با سایر معیارها دارد. بردار عمودی (D-R)، قدرت تاثیرگذاری هر عامل را نشان می‌دهد. به‌طور کلی اگر D-R مثبت باشد آن متغیر، یک متغیر علی محسوب می‌شود و اگر منفی باشد، معلول محسوب می‌شود. بنابراین انتقال فرهنگی یا تطابق اجتماعی و تربیت شهروند مردم سالار متغیرهایی علی و بازسازی اجتماعی متغیر معلول هستند.

اولویت نهایی زیرمعیارها با اقتباس از سوپر ماتریس حد در جدول ۳ ترسیم نشان داده شده است.

در جدول ۴ جمع عناصر هر سطر (D) نشانگر میزان تاثیرگذاری آن عامل بر سایر عامل‌های سیستم است. براین اساس تربیت شهروند مردم سالار بیشترین تاثیرگذاری را دارد. جمع عناصر ستون (R) برای هر عامل نشانگر میزان تاثیرپذیری آن عامل از سایر عامل‌های سیستم است. بنابراین بازسازی اجتماعی بیشترین سطح تاثیرپذیری را دارد. بردار افقی (D+R)، میزان تاثیر و اثر عامل مورد نظر در سیستم است. به عبارت دیگر هرچه مقدار D+R عاملی بیشتر باشد، آن عامل تعامل بیشتری با سایر عوامل سیستم دارد. براین اساس معیار بازسازی اجتماعی

جدول ۳- اولویت بندی نهایی زیرمعیارهای تحقیق

رتبه بندی نهایی	وزن زیرمعیار	نماد زیرمعیار	زیرمعیار	رتبه بندی نهایی	وزن زیرمعیار	نماد زیرمعیار	زیرمعیار
۲۱	۰,۰۲۸۵	S25	درگیر ساختن دانشجویان با مباحث و موضوعات اجتماعی	۹	۰,۰۴۷۸	S11	حفظ ارزش های ملی و دینی
۱۸	۰,۰۳۶۳	S26	توانمندسازی تجزیه و تحلیل مسائل اجتماعی	۶	۰,۰۵۵۱	S12	حفظ سنت، فرهنگ و ارزش های خود
۱۰	۰,۰۴۷۷	S27	توانمندسازی حل مسائل اجتماعی	۲۰	۰,۰۳۲۵	S13	احترام به ارزش ها و فرهنگ های مختلف
۸	۰,۰۴۸۳	S28	حفظ جامعه به عنوان یک ملت	۱۲	۰,۰۴۳۸	S14	درونی سازی حقایق اجتماعی
۱۶	۰,۰۳۸۹	S29	آماده نمودن افراد برای تسلط بر طبیعت و بهره برداری از آن	۷	۰,۰۴۸۴	S15	انطباق با انتظارات مدرسه و جامعه
۱۳	۰,۰۴۳۵	S31	رشد آگاهی های مربوط به فرایند مردم سالار	۱۱	۰,۰۴۷۴	S16	الگو برداری دانشجویان
۲	۰,۰۶۳۱	S32	توانمندسازی در تحلیل ارزش ها	۴	۰,۰۵۷۱	S17	بکارگیری صحیح فناوری های در حال رشد
۵	۰,۰۵۶۵	S33	رشد مهارت های فرایند گروهی	۱۵	۰,۰۴۱۳	S21	تجدید ساختار جامعه از طریق برنامه ریزی درسی
۱۴	۰,۰۴۱۵	S34	رشد شخصیتی اعضای جامعه	۱۷	۰,۰۳۷۳	S22	تغییر تحول فرهنگ
۳	۰,۰۶۰۱	S35	رشد تفکر انتقادی	۲۲	۰,۰۲۱۵	S23	آموزش سواد اجتماعی
۱	۰,۰۶۷۴	S36	رشد تفکر خلاق	۱۹	۰,۰۳۵۹	S24	آموزش کنش اجتماعی

نتیجه گیری

حبیبی فخر (۱۳۹۷)؛ ولی اللهی و سلیمی (۱۳۹۶) و ... همسو با تحقیق حاضر معیارهایی چون حفظ ارزش‌های ملی و دینی، حفظ سنت، فرهنگ و ارزش‌ها و درونی سازی حقایق اجتماعی را به عنوان اهداف اصلی جامعه شناختی برنامه ریزی درسی آموزش عالی مطرح کردند. در صورتی که در تحقیقات خارجی چون کلیر- هریس و گلدمن (۲۰۱۷) بیشتر دغدغه‌های دیگری چون پرداختن به بلوغ زودرس، تکنولوژی و جلوگیری از عواقب سوء آن، پذیرش نقش جنسیتی و .. مطرح هستند.

مقوله اهداف جامعه شناختی در نظام برنامه ریزی درسی برای سایر مقاطع تحصیلی چون ابتدایی که وظیفه پی‌ریزی شخصیت اجتماعی افراد را بر عهده دارد و نیز متوسطه که نقطه تلاقی افراد از محیط کوچک خانواده به جامعه بزرگتر است، می‌تواند دامنه نتایج را افزایش دهند و به عنوان ابزار رشد و ترقی، مطالعات آینده محسوب شوند. همچنین در پژوهش‌های آینده می‌توان به موضوع رتبه بندی موانع و مشکلات جامعه شناختی در نظام برنامه ریزی درسی ایران پرداخته شود. در این تحقیق برای رتبه بندی معیارها، از تکنیک ANP استفاده شده است. استفاده از آزمون فریدمن یا ANP فازی برای رتبه بندی معیارها و مقایسه نتایج با یافته‌های این تحقیق پیشنهاد می‌شود. راه‌کار دیگر، استفاده از تحلیل رابطه خاکستری است که پیچیدگی کمتری دارد. پیشنهاد می‌شود برای تعیین وزن معیارها از تکنیک تحلیل روابط خاکستری استفاده شود.

هدف از انجام این تحقیق شناسایی و اولویت بندی اهداف جامعه شناختی در نظام برنامه ریزی درسی آموزش عالی ایران است. از میان زیر معیارها، زیرمعیار " رشد تفکر خلاق " در اولویت نخست قرار دارد. زیرا رشد و افزایش تفکر خلاق در بین دانشجویان، سبب بهبود مهارت حل مسئله در آن‌ها می‌شود که این امر موجب بهبود کنش‌های اجتماعی و جامعه پذیری بیشتر آنها می‌شود، بنابراین نظام‌های آموزشی باید زمینه رشد و پرورش شیوه‌های تفکر و خلاقیت را در فراگیران فراهم آورند. که با معرفی بیشتر پروژه‌های خلاقانه درسی در کلاس‌های دانشگاه و افزایش تمرین خلاقیت در بین دانشجویان خلاقیت دانشجویان و به همان نسبت مهارت‌های تفکر خلاق در بین آن‌ها افزایش می‌یابد. معیار " انتقال فرهنگی یا تطابق اجتماعی " در اولویت اول قرار دارد، بنابراین از نظر خبرگان سریع‌ترین روش تربیت انسان آرمانی و جامعه پذیر کردن او از طریق روش سنتی شناساندن، القاء و انتقال فرهنگ حاکم به دانشجویان است. بدیهی است که این مهم، خود از طریق گام‌های سه‌گانه حفظ ارزش‌های اعتقادی، ملی و دینی خود، احترام به ارزش‌ها و فرهنگ‌های مختلف و الگو برداری و انطباق ارزش‌های خود با ارزش‌های جامعه با رشد همسان با فناوری‌های پیرامونی امکان پذیر است.

در مقایسه با تحقیقات پیشین؛ تحقیقاتی چون سلیمی و ذوالفقاری (۱۳۹۷)؛ حمزه لو و

منابع

۹. کیایی جمالی، سید مهدی؛ فتیحی واجارگاه، کورش؛ موسی پور، نعمت الله؛ خراسانی، اباصلت؛ (۱۳۹۷) "سیر تحول برنامه های درسی در نظام آموزش عالی ایران" دانشگاه الزهراء، فصلنامه علمی-پژوهشی اندیشه های نوین تربیتی، دوره ۱۴، شماره ۲، شماره پیاپی ۴۸، صص ۴۱-۷۶.
۱۰. منافی شرف آباد، کاظم؛ زمانی، الهام؛ (۱۳۹۲) "نقش نظام آموزش عالی در مهندسی فرهنگی جامعه" مهندسی فرهنگی، سال هشتم، شماره ۷۷، صص ۱۰۲-۱۲۷.
۱۱. میلر، جان (۱۳۹۶) "نظریه های برنامه درسی" ترجمه: محمود مهرمحمدی، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت).
۱۲. نورآبادی، سولماز؛ احمدی، پروین؛ دبیری اصفهانی، عذرا؛ فراستخواه، مقصود؛ (۱۳۹۳) "ضرورت و امکان تغییر برنامه درسی مصوب نظام آموزش عالی ایران به برنامه درسی تلفیقی (مطالعه موردی: گرایش مدیریت آموزشی، دوره کارشناسی)" فصلنامه آموزش و ارزشیابی، سال ۷، شماره ۲۵، صص ۱۰۱-۱۲۲.
۱۳. ولی الهی، حمید؛ سلیمی، لادن؛ (۱۳۹۶) "مبانی جامعه شناختی برنامه ریزی آموزشی و درسی" مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، دوره ۳، شماره ۱/۳، صص ۱۲-۲۰.
14. Collier-Harris, C. A., & Goldman, J. D. (2017). Some sociological contexts for consideration when designing a school puberty/sexuality curriculum. *Cambridge Journal of Education*, 47(2), 189-205.
15. Teichler, U. (2015). Higher Education Research International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2nd edition. 10. 862-869.
16. Tuzkaya, U. R., & Önüt, S. (2008). A fuzzy analytic network process based approach to transportation-mode selection between Turkey and Germany: A case study. *Information Sciences*, 178(15), 3133-314
۱. احمدزاده، صادق؛ (۱۳۹۸) "بررسی مباحث برنامه ریزی درسی در آموزش و پرورش" فصلنامه آموزشی و پژوهشی اورمزد، ضمیمه شماره ۲، صص ۵-۱۸.
۲. امینی، محمد (۱۳۹۱) "تبیین برنامه درسی چندفرهنگی و چگونگی اجرای آن در نظام برنامه ریزی درسی ایران" مطالعات برنامه درسی، دوره ۷، شماره ۲۶، صص ۱۱-۳۲.
۳. حمزه لور، زهره و معصومه حبیبی فخر، ۱۳۹۷، بررسی مبانی فلسفی، جامعه شناختی و روانشناختی برنامه ریزی درسی، سومین کنفرانس توانمندسازی جامعه در حوزه علوم انسانی و مطالعات روانشناسی، تهران، مرکز توانمندسازی مهارتهای فرهنگی و اجتماعی جامعه
۴. زادعبدالله، فتح الله و قادر عزیزی، ۱۳۹۴، نقش جامعه و فرهنگ در برنامه ریزی درسی، دومین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی سروش حکمت مرتضوی، موسسه آموزش عالی مهر اروند، مرکز راهکارهای دستیابی به توسعه پایدار
۵. سرافرازی، اعظم؛ ایزدیار، صدیقه؛ حبیبی، آرش (۱۳۹۳) "تصمیم گیری چند معیاره فازی" انتظارات سیمای دانش، آذر: رشت.
۶. سلیمی، لادن؛ ذوالفقاری، فریبا؛ (۱۳۹۷) "بررسی مبانی جامعه شناختی برنامه درسی در نظام آموزش عالی ایران" دومین کنفرانس دانش و فناوری روانشناسی، علوم تربیتی و جامعه شناسی ایران.
۷. عجم، علی اکبر؛ جعفری ثانی، حسین؛ اکبری بورنگ، محمد؛ (۱۳۹۶) "طراحی الگوی برنامه درسی آموزش ترکیبی برای نظام آموزش عالی بر اساس الگوی اکر" پژوهش در برنامه ریزی درسی (دانش و پژوهش در علوم تربیتی-برنامه ریزی درسی)، دوره ۱۴، شماره ۲۶، صص ۱-۱۶.
۸. کلباسی، افسانه (۱۳۸۹) "ارتباط برنامه ریزی درسی با علوم تربیتی" مجله برنامه ریزی آموزشی و درسی، شماره ۳، دوره ۲۶، صص ۴۲-۴۵.